

Oko sredine devedesetih godina u Hrvatskoj, to je stanje nacionalne depresije bilo dostiglo valjda najniži stepen. Da onako dalje ne može da ide, priznavalo se općenito, ali na koji način da se nacionalna politika oslobodi svoje skučenosti i jalovosti i kako da se učini da nacionalnim životom prostruji neka pomlađujuća jaka struja, niko nije znao. Jedan od najelitnijih duhova negdašnje Štrosmajerove garde i od prvaka dalmatinskoga preporeda, profesor zagrebačkog univerziteta Natko Nodilo razumevao je i nije sakrivao, da je razlog pada nacionalne snage svađa srpsko-hrvatska i da nema izlaska iz one jalove žabokrečine dok se ne ukloni ta svađa. Pisac ovih redova se seća jednoga razgovora sa pok. Nodilom u ono vreme. Odlučan pravaš i poklonik Ante Starčevića, kao svakolika hrvatska omladina onoga doba, zbog integralnog nacionalnog programa njegovoga i odlučnog antiaustrijanstva, objašnjavao je mladi gimnazijalac, sa samopouzdanjem svojih šesnaest godina, starome historičaru, kako će Hrvati da najpre oduševe narod, pa podignu revoluciju protiv Habzburga i obrazuju nezavisnu Hrvatsku. Stari je profesor sa onim svojim svojstvenim ironičkim, ali dobroćudnim osmejkom otpovrnuo: »Pa kako zamišljate tu revoluciju naroda protiv Habzburga, Nemaca i Mađara, dok u samom narodu iza svaka dva Hrvata stoji po jedan sa njima zavađeni Srbin?« Ali Natko Nodilo aktivno nije u politici istupao, a u Zagrebu je bio neka vrsta relikvije iz prošlosti, poštovana zbog lične čestitosti i učenosti, ali za čiji nacionalni program nije pitao niko, pa ni najbliža okolina njegova.

1895 g. Franz Josef ide u Zagreb. Skoro trideset godina postojanja nagodbe i sedamnaest godina gotovo nepomućene vladavine mađarskog eksponenta grofa Khuena Hedervarya ulevaju dovoljno pouzdanja vlastodršcima da vidno afixiraju faktičnu pretegu mađarsku. Na svečanoj kapiji, pod kojom će proći Njegovo Apostolsko Veličanstvo Car i Kralj Franjo Josip I., vejaće se mađarska zastava, ali po računima jedne mudre strategije, biće na dva vidna mesta u varoši, na Srpskoj banci i na pravoslavnoj crkvi, izvešene i dve srpske zastave. Prvog dana, 14 oktobra, masa navali na Srpsku banku i na srpsku crkvu — obasipajući ih kamenjem i bočicama tinte. Zastave su povučene, ali sutradan se po naređenju vlade ponovo dižu. Ponovne demonstracije mase. Žandarmerija je preslaba, podači se, i srpske zastave su ponova uklonjene. Hrvatski studenti u starinskim garda-uniformama prolaze ulicama vičući: »Živeo hrvatski kralj!« Dvojica između njih, braća Ivica i Vladimir Frank, napadnuti su u noći iz busije od mađarskih železničara. Omladina ogorčena do besnila okuplja se sutra dan na Jelačićevom trgu i pali svečano, uz pevanje stare ilirske »Još Hrvatska nij' propala«, veliku mađarsku zastavu. Sam fakt nije imao nikakova velikoga delovanja. Mladići su pohapšeni, pa posle osuđeni. Mađarskoj